

AQLIY TARBIYA VA TA'LIMNING UMUMIY TUSHUNCHASI

Yuldashev D.M

QDPI Fakultetlararo pedagogika

va psixologiya

kafedrasi katta o'qituvchisi,

talabalar Isaxanova M. Qo'chqorova N.

Annotatsiya: *mazkur maqolada maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga aqliy tarbiya berishni to'g'ri tashkil etish uchun ularning aqliy rivojlanishi qonuniyatlari va imkoniyatlari haqida fikr yuritilgan. Bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyaning roli yoritib berilgan. Vatanga muhabbat tuyg'usi va baynalmillatlik asoslarini shakllantirish haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'z: *aqliy tarbiya, faol fikrlash, aqliy malaka, idrok etish, aqliy kamolot.*

Abstract: *this article discusses the laws and possibilities of mental development of preschool children in order to properly organize mental education. The role of mental education in preparing children for school is highlighted. Thoughts were given on the formation of the feeling of love for the motherland and the foundations of internationalism.*

Key words: *mental education, active thinking, mental competence, perception, mental maturity.*

Aql keng ma'noda sezish va idrok etishdan boshlab to tafakkur va hayolni o'z ichiga oladigan bilish jarayonlari yig'indisidir. Aqliy faoliyat diqqatning har doim ma'lum maqsadga qaratilgan bo'lishini talab etadi. Kishining aqli uning asosiy faoliyatida erishgan muvaffaqiyati xususiyati bilan belgilanadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni aqliy tarbiyalash bolalarning faol fikrlash faoliyatini rivojlantirishga kattalarning ma'lum maqsad bilan ta'sir etishidir. U bolalarga tevarak-atrofdagi olam haqida bilimlar berishni, ularni sistemalashtirishni, bolalarda

bilishga qiziqish uyg'otishni, aqliy malaka va ko'nikmalarni tarkib toptirishni, bilish qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyaning roli ayniqsa kattadir. Bilimlar zaxirasini egallash, aqliy faollikni va mustaqillikni, aqliy malaka va ko'nikmalar tarkib toptirish muvaffaqiyatli o'qish va bolg'usi faoliyatiga tayyorlanishning muhim shartlaridir.

Bolalarning 6 yoshdan boshlab maktabda o'qishga o'tishi munosabati bilan ularni maktab ta'limiga tayyorlash uchun aqliy rivojlanishi yetarli darajada bo'lishini ta'minlash tarbiyachilarning javabgarligini yanada oshiradi.

Aqliy kamolat - bu yoshning o'sib, tajribaning boyib borishi munosabati bilan tarbiyaviy ishlar ta'sirida bolaning aqliy faoliyatida ro'y beradigan miqdor va sifat o'zgarishlarining majmuasidir.

Maktabgacha tarbiya yoshida bilim tez sur'atlar bilan boyib boradi, nutq shakllanadi, bilish jarayonlari takomillashadi, bola eng oddiy aqliy faoliyat usullarini egallab oladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlash ularning kelajakdagi butun faoliyati uchun katta ahamiyatiga ega bo'ladi.

Bola ijtimoiy muhit ta'sirida aqliy tomondan rivojlanib boradi. Tevarakatdagi kishilar bilan muomala qilish jarayonida u tilni va u bilan birga tarkib topgan tushunchalar sistemasini o'zlashtiradi. Natijada maktabgacha tarbiya yoshidayoq bola tilni shunchalik egallab oladiki, undan muomala vositasi sifatida erkin foydalana oladigan bo'lib qoladi.

Aqliy rivojlanish fikrining kengligida voqealarni har xil bog'lanishlarda, munosabatlarda ko'ra bilish, umumiy lashtirish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishi faoliyat jarayonida, dastlab muomalada bo'lish narsalar bilan bajariladigan faoliyat natijasida, keyin esa o'quv, mehnat, samarali faoliyatlar (rasm chizish, loy va plastilindan buyumlar yasash, applikatsiya, qurish-yasash) jarayonida amalga oshirib boriladi. Bolaning aqliy rivojlanishiga ta'lim va tarbiya samaraliroq ta'sir etadi. Hozirgi zamon pedagogika fani bilimlar sistemasini o'zlashtirib olish, ularni jang'arish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish hamda yangi bilimlar hosil qilish uchun

zarur bo'lgan bilish faoliyati usullarini egallab olishi aqliy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlari deb hisoblaydi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga aqliy tarbiya berishni to'g'ri tashkil etish uchun ularning aqliy rivojlanishi qonuniyatlari va imkoniyatlarini bilish kerak. Aqliy tarbiyaning vazifasi uning mazmuni, metodi va tashkil etilishiga qarab belgilanadi. Pedagogika va psixologiya fani aqliy tarbiya berish vazifalarini samarali hal etish yo'llarini topish uchun maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishi qonuniyatlari va imkoniyatlarini o'rganish bilan shug'ullanadi.

Olimlar aqliy rivojlanish va aqliy tarbiyaga oid ko'pgina masalalarni tadqiq qilmoqdalarki, bu maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar aqliy tarbiyasining asosi bo'lgan sensor tarbiyaning mazmuni va metodini ishlab chiqish uchun zarurdir;

bolalarning ko'rgazmali - obrazli va tushunchalari - mantiqiy tafakkurini shakllantirish tadqiq etilmoqda, ularning bilish qobiliyatlarini shakllantirishning o'ziga xos tomonlari aniqlanmoqda.

Aqliy tarbiyaning vazifalari

Bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyalashning roli kattadir. Bolalarning bilimlarni egallab olishlari, ularning aqliy faolligini rivojlantirish, mustaqillik, aqliy malaka va ko'nikmalarni egallab olishlari ularning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi va bo'lajak mehnat faoliyatiga tayyorlanishida manba bo'lib xizmat qiladi.

Maktabgacha tarbiya pedagogikasi yosh avlodni aqliy tarbiyalash vazifalarini jamiyatimizning ijtimoiy talablariga va insonning aqliy rivojlanish mohiyati va tabiatiga asoslanib ishlab chiqadi. Aqliy tarbiyaning asosiy vazifalari;

1. Bolalarda tabiat va jamiyat to'g'risidagi bilimlar sistemasini, ilmiy dunyoqarashni shakllantirish.
2. Aqliy faoliyat, bilish jarayonlari va qobiliyatlarni, aqliy jarayonning xilma-xil usullarini rivojlantirish.
3. Mustaqil bilish qobiliyatlarini, aqliy mehnat madaniyatini rivojlantirish.
4. Aqliy bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish.

Bilimni tasavvurlar va tushunchalar, qoidalar, qonuniyatlar, sistemalar shaklidagi turli fanlarning mazmuni tashkil etadi.

Aqliy tarbiyaning vazifasi bolalarda voqea va hodisalarni to'la aks ettiradigan yuksak darajadagi umumlashtirilgan bilimlar sistemasini shakllantirishdan iboratdir.

Bilim dunyoqarashning asosini tashkil etadi. Demak, bola tevarak - atrofdagi narsalar, ularning vazifasi sifati, va xossalari haqida, qaysi materialdan tayyorlanganligi to'g'risida aniq tasavvurga ega bo'ladi.

U tabiat hodisalari, ularning o'zaro bog'liqligi va qonuniyatlarini bilib oladilar. Jonsiz tabiat, o'simliklar, hashorat va hayvonlarni kuzatishi jarayonida tarbiyachi bolalarda borliq to'g'risidagi materialistik tasavvurlarni shakllantirib boradi.

Bilimlarni egallab borish natijasida bolaning shaxsi ham shakllanib boradi. Bola san'atning har xil turlari to'g'risidagi tasavvur va tushunchalarni egallab oladi. Bilim insonning mehnatga munosabatini shakllantiradi. Aqliy faoliyatni rivojlantirish bilim hajmi va xususiyatiga bog'liq. Aqliy faoliyatni rivojlantirish esa psixik jarayonlarni sezgi va idrok etish, taassurot, xotira, fikrlash, tasavvur va nutqni shakllantirishni ham bildiradi. Bunda ularga aqliy faoliyatning g'oyat samaradorligini ta'minlaydigan his - tuyg'ular nozikligi va aniqligi, idrok etishning sobitqadamligi va to'laqonli, esda qolishning mustahkamligi va ongliligi, tafakkur mantiqi va uning moslashuvchanligi, ijodiy xususiyat va mustaqillik xos bo'lishi kerak. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar o'zlariga tushunarli bo'lgan ijtimoiy voqea va hodisalar, kishilarning mehnati, umumxalq bayramlari, respublikamizda yashaydigan ba'zi xalqlar hayoti bilan tanishtiriladi. Bu tadbirlar ularda jamiyatimiz ijtimoiy hayotiga qiziqish uyg'otish, Vatanga muhabbat tuyg'usi va baynalminalchilik asoslarini shakllantirishga yordam beradi.

Bolalarni aqliy tarbiyalash va ularga ta'lim berishning nazariy asoslari. Ta'lim-maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning bilish qobiliyatlarini muntazam va rejali ravishda rivojlantirib borish, bolalar bog'chasi tarbiya dasturida belgilangan eng oddiy bilimlar sistemasi bilan qurollantirish malaka va ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat.

Ta'lim kuzatuvchilik, qiziquvchanlik va aqlning sinchkovlik, ziyraklik

tanqidiylik kabi sifatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'lim jismoniy estetik va mehnat tarbiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ham zarurdir. Bog`chada bolalarga madaniy-gigienik ko`nikmalar asosiy harakatlar o`rgatiladi.

Ular madaniy axloqiy qoidalarni o`zlashtirib oladilar ularda axloqiy sifatlar, mehnat, tasviriy san`at, musiqa, faoliyatiga oid malaka va ko`nikmalar tarkib toptiriladi. Ta'lim jarayonida bolalarda o`quv faoliyati asoslari hosil qilinadi, ularni maktabda muvaffaqiyatli o`qishi uchun muhim shart-sharoitlar yaratiladi.

Adabiyotlar:

1. Daurenov S.R., Salomov R.S., Daurenov E.Yu. 3-4 yoshli bolalar bilan o`tkaziladigan harakatli o`yinlarni o`tkazish usullari. Metodik qo`llanma. Toshkent, 1992

2. Mahkamjanov K.M., Nasriddinov F.N. Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va tayyorgarligini takomillashtirish. Toshkent, 1995.

3. Mahkamjonov K.M., Nasriddinov F.N., Islomova M., Semenova L. Bolalar bog`chalari uchun dastur. Toshkent, 1996.

4. Abdualievich Z. M. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF PERCEPTIVE SKILLS //JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE. – 2023. – T. 2. – №. 11. – C. 40-42.

5. Abdualievich Z. M. FACTORS AFFECTING THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT //JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE. – 2023. – T. 2. – №. 11. – C. 37-39.

6. Abdualievich Z. M. STUDENTS IN FUTURE TEACHERS'DEVELOPMENT MECHANISMS OF PERCEPTIVE SKILLS TO INCREASE SOCIAL ACTIVITY //International Scientific and Current Research Conferences. – 2023. – C. 43-46.

7. Abdualievich Z. M. SOCIAL NECESSITY AND PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPMENT OF PERCEPTIVE ABILITIES OF FUTURE TEACHERS //Frontline Social Sciences and History

Journal. – 2023. – T. 3. – №. 06. – С. 37-43.

8. Abdualiyevich Z. M. et al. O 'QUVCHILARNING IJTIMOY FAOLLIGINI OSHIRISH UCHUN QO 'LLANILADIGAN INNOVATSIYALAR //XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR. – 2023. – T. 1. – №. 3. – С. 88-92.

9. Зокиров М. А. ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАСИГА ДОИР: Зокиров Мирзарахим Абдуалиевич, Қўқон педагогика институти тадқиқотчиси //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 12. – С. 201-206.

10. Zokirov M. THE PERCEPTIVE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ACTIVITY IN PUPILS //Science and Innovation. – 2022. – T. 1. – №. 3. – С. 659-666.

11. Zokirov M. THE PERCEPTIVE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ACTIVITY IN PUPILS //Science and Innovation. – 2022. – T. 1. – №. 3. – С. 659-666.